

סוכת עורו של לויתן

הסוכות היו ענני כבוד

בני ישראל נצטוו לשבת בסוכות בחג הסוכות ככתוב:

בַּסֹּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֹשְׁבוּ בַּסֹּכֶת:
לְמַעַן יֵדְעוּ דַרְתֵּיכֶם כִּי בַּסֹּכֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

(ויקרא כג, מב-מג)

מה היו הסוכות בהן הושיב ה' את ישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים? חלקו
בזה רבי אליעזר ורבי עקיבא:

דתניא: 'כי בסכת הושבתי את בני ישראל' – ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי
עקיבא אומר סכות ממש עשו להם.¹

הפוסקים נוטים לדעה שהסוכות היו ענני כבוד:

"בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" – הם ענני כבוד
שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש

"שולחן ערוך" אורח חיים סימן תרכה

ולכך צריך לכוון בשעת הישיבה בסוכה:

ודוגמא לזה?² ציונו לעשות סוכות כדי שזכור נודאותיו ונפלאותיו. ואע"פ שיצאנו
ממצרים בחודש ניסן לא ציונו לעשות סוכות באותו זמן, לפי שהוא ימות הקיץ ודרך
כל אדם לעשות סוכות לצל, ולא הייתה ניכרת עשייתנו שהם במצות הש"י. ולכן
צויה אותנו שנעשה בחודש השביעי שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מסוכתו
לביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה. בזה מראה שהוא עושה לשם מצות
הש"י [טור].

וכתבו האחרונים, שיכיון בישיבתה שצונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים,
וגם זכר לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש. וכל זה לצאת
ידי המצוה כתקונה, הא דיעבד יוצא כל שכיון לצאת לבד [פמ"ג].
"משנה ברורה" שם

1. "תורת כוהנים" הגירסא שונה: "רבי אליעזר אומר סוכות ממש ורבי שמעון אומר ענני
כבוד". וב"מכילתא" ("בא" פרשה יד) כתוב שרבי אליעזר סובר סוכות ממש ורבי עקיבא
סובר ענני כבוד.
2. לסוכות שהיו במדבר.

מכאן שבעת הישיבה בסוכה צריכים אנו לחוש את אותה תחושה רוחנית-עילאית שחשו בני ישראל בזמן שהיו מוקפים בענני כבוד וחסו בצל כנפי השכינה.

עוד נצטוונו על שמחה יתרה בחג הסוכות:

חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפָּד מְגֻרְנָד וּמִקְבֵּד:
וְשִׂמְחֶתָּ בַחֲגֵד אֶתֶּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֵלֶּמְנָה אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ:

שִׁבְעַת יָמִים תַּחַג לְה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
תְּבוּאֹתֶיךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אִךְ שְׂמֵחַ:

(דברים טז, יג-טז)

וּלְקַחְתֶּם לְכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל
וְשִׂמְחֶתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

ויקרא פרק כג, מ

על סמך פסוקים אלו, קבעו חכמינו בתפילה, שסוכות הוא זמן שמחתנו.

האמנם זמן שמחתנו?

וכאן הבן שואל, האם באמת השמחה בחג הסוכות פורצת את כל הגבולות ועולה על כל השמחות? האם הישיבה בסוכה היא כולה עונג, נועם ושמחה כשמחת האדם הראשון בגן עדן מקדם? ומה עם החום והקור, השמש והגשם, הרוחות והטללים, הצפיפות ואי הנוחות?

ועוד הורו לנו רבותינו, שאין שמחה אלא בבשר ויין. האם אכילת בשר ושתיית יין אכן משמחת אותנו שמחה שלמה? ומה יעשו אלו שאינם אוהבים בשר ויין? האם זו משאת נפשנו העיקרית בחג הסוכות, לאכול בשר ולשתות יין? האין זו בגדר שמחת הכרס?³

רבי אברהם אבן עזרא פירש (דברים טז, טו) שמה שכתוב "והיית אך שמח" הכוונה לעתיד כאשר הקב"ה יברך אותנו בכל תבואותינו ובכל מעשה ידינו:⁴

כי יברכך לעתיד, ותהיה לעולם שמח. וטעם "אך", כי לא תהיה כי אם כן.

3. וכבר דן הרמב"ם ברותחין שמחה של אכילה ושתייה (רמב"ם הלכות יום טוב פרק ו הלכה כ): "כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל, לא ימשך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר: (דברים כ"ח) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב', הא למדת שהעבודה בשמחה, ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות".

4. גם רש"י כתב ש"והיית אך שמח" היא הבטחה.

רבי שלמה הכהן מליסא בפירושו "אבי עזר" הסביר את דבריו :
 פירוש, שכל שמחתך ועריבך אשר יהיה לך בעסקיך ובחיי הבלדך, יהיה כאפס לא
 שרדין ולא קיימין, נגד שמחת החג או שאר עסק מצוה, וזה "והיית אך שמח".
 אך עדיין הדברים טעונים הסבר וביאור וטעם לשבח.

סכה חסרה וסוכה מלאה

נדמה ששמחת הסוכה שלנו לוקה בחסר, משום שסוכתנו היא "סכה" חסרה,
 (חסרת ו) ארעית ונופלת, והיא רק מעין הסוכה השלמה שתהיה כאשר יקים ה' לנו
 את סוכת דויד הנופלת :

ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פריציהן והרסתיו אקים ובניתי
 בימי עולם:
 למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם ה' עשה זאת:
 הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים
 עסים וכל הגבעות תתמוגגנה:
 ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם
 ועשו גנות ואכלו את פריהם:
 ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר ה' אלהיך:
 "עמוס" ט, יא-טו

אז נזכה לסוכה שלמה ולבניין שלם בהר הקודש בירושלים :

נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו: ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון:

"תהלים" עו, ב-ג

הבה נישא עינינו לדבריו הנפלאים של רבי שלמה הכהן מוילנא, אשר חש
 בחסרונה של הסוכה בכל התני"ך כולו, ובמילואה כאן בתהילים :

אם כן יש לומר על פי דרך הרמז, דמשום הכי כתיב בכל דוכתא⁵ "סכה" חסר לרמז
 למה שאמרו חז"ל, שבעולם הזה אין השם שלם ואין הכסא שלם כביכול, ומשום הכי
 כתיב "סכה" נמי חסר. אבל לעתיד לבוא שיתמלא השם במלאתו, אז יהיה באמת
 "סוכה" מלא. ויש לומר שלזה מרמז לנו הכתוב: "ויהי בשלם סוכו"⁶, כלומר אימתי
 יהיה סוכו בשלמות בזמן שיהיה מעונתו בציון. ואז יהיה השם שלם והכסא שלם וה'
 יפרוס עלינו סוכת שלומו במהרה ונזכה לישב בסוכה של לויתן, וכמאמרם ז"ל (בבא

5. בכל התני"ך כולו.

6. בקטע שלפני כן הוא הוכיח שזהו הכתיב הנכון בתהילים.

בתרא דף עה: "עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוינתן שנאמר (איוב פרק מ, ל): הַתְּמַלֵּא בְּשִׁבּוֹת עוֹרוֹ וּבְצִלְצֵל דְּגִים רֵאשׁוֹ".⁷
 "חשק שלמה" על סוכה, השמטה לריש מסכת סוכה

סוכת עורו של לוינתן

בכל שנה ושנה כשאנו נפרדים מן הסוכה,⁸ יש לנו הרגשה, שלא מיצינו את מצוות הישיבה בסוכה, ושעדיין לא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה, הלכך מתפללים אנו, מבקשים ומייחלים שנזכה לשבת בסוכת עורו של לוינתן. מהי סוכת עורו של לוינתן? האם היא סוכה כשרה? האם נזכה לשבת בה עוד בעולם הזה, כפי שמשמע מדבריו של רבי שלמה הכהן?⁹ או שהיא הלכתא לעולם הבא? המקור לתפילת הפרידה מן הסוכה הם דברי רבא בשם רבי יוחנן:

ואמר רבא אמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוינתן... זכה עושין לו סוכה, לא זכה עושין לו צלצל... והשאר פורסו ה' על חומות ירושלים, וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר: והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחד.
 בבא בתרא עה ע"א¹⁰

כשם שעורו של הלוינתן יעמוד לרשות הצדיקים לעתיד לבוא, כך גם בשרו יעמוד לרשותם, לדעת רבי יוחנן שם:

אמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוינתן, שנאמר: (איוב מ) "יכמרו עליו חברים", ואין כרה אלא סעודה, שנאמר: (מלכים ב' ו') "ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו".

את משמעות אכילת הלוינתן הסביר המהר"ל מפרג בחידושי אגדותיו שם, כשהוא מצרף לזה את הכתוב בתורה "ואכלת את כל העמים" (דברים ז, טז):

וזהו ענין אכילה, שכל אכילה, על ידי האכילה מקבל השלמתו עד שאינו חסר. וזה מה שיהיה לצדיקים לעתיד לבוא. והוא על דרך שאמר ההכתוב: "ואכלת את כל העמים". אבל מה שאמר ואכלת את כל העמים, מפני שלא תמצא אומה שאין לה

7. עוד כתב שם: "ואפשר שמה שנהגו לומר בחתימת הברכה של "השכיבנו" בשבת ויו"ט: 'הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים'... אולי כוונתם ז"ל בזה על סוכה שעתיד הקב"ה לעשות מעורו של לוינתן. ומה שמסיימין: 'ועל ירושלים', נראה לי שמקורו מקרא בישעיה פרק ד, ו: 'וסכה תהיה לצל יומם', דפירש שם בתרגום יהונתן שסכה זו תהיה לצל על ירושלים... ונראה לי דמשום הכי תקנו לומר דווקא בשבת ויו"ט בקשה זו, משום דסכה זו תהיה לעתיד לבוא, ביום שכולו שבת וטוב, ולכן תקנו לומר זה גם כן בשבת ויו"ט, שהוא מעין העולם הבא...".

8. מנהג עדות המזרח להוסיף בברכת המזון: "הרחמן הוא יזכנו לישוב בסוכת עורו של לוינתן".

9. שזיהה בין עידן סוכת עורו של לוינתן לבין העידן של בניין בית המקדש בירושלים.

10. וכן ב"פסיקתא דרב כהנא" פרק כט.

מדרגה מה ומעלה מה, שהם מיוחדים בה, ואמר הכתוב: "ואכלת את כל העמים", שהם ירשו את מדרגתם מה שהם מיוחדים והיו בטלים לישראל... וזה אמרם שלעתיד יעשה ה' סעודה לצדיקים מן לויתן נחש בריח... כי מציאות אלו הם מציאות חשובה מאד... רק יש להם חשיבות בכמה מעלות, ולעתיד כאשר יקנו הצדיקים מעלה עליונה, יהיו צדיקים אוכלים אותם שיושלמו במדרגתם ובמעלתם עד שיהיו לישראל כל המעלות...

המהר"ל הסביר שאין הכוונה לאכילה גופנית אלא לאכילה רוחנית, שישראל יפנימו בתוכם את כל המעלות שיש לכל הגויים כולם ויהיו כליל השלמות. ברם מבית מדרשו של בעל ה"לשם שבו ואחלמה" למדנו, שכל הייעודים בדבר אכילת בשר הלוייתן וזיו שדי ובהמות בהרי אלף, וממילא גם הישיבה בסוכת עורו של לויתן, הם ייעודים חומריים שיתקיימו עוד בעולם הזה בימות המשיח:¹¹

הנה ענין הג' יעודים, שהם הלוייתן וזיו שדי ובהמות בהרי אלף, פשוט הוא באמונת כלל ישראל, כי הם יהיו בימות המשיח בבחינת אכילה גופנית ממש.

"שערי לשם שבו ואחלמה", ב, תצט

ועוד הסביר שם (עמ' תפו), שאכילתם של אלו תגרום לשמחה ועונג גדול משום שהיא תהיה אכילה ללא תאוות, כי יוסר מהם ומהאדם היסוד החומרי הגס:

והנה נעשה כל זה על ידי ביטול הזוהמא והעביית, שיתהפכו כל הגופות כולם מכתנות עור בע' שהוא משכא דחויא (עור הנחש) לכתנות אור בא', ויעשה אז כל הגופות כולם על דרך שהיה במתן תורה... שכל הגופות כולם יודככו מעביותם ויתהפך חומר לצורה שלו.¹²

אותו מהפך, מכותנות עור לכותנות אור, (שהוא בבחינת "חדש ימינו כקדם") יתרחש גם בעורו של הלוייתן, כשיפרסוהו על חומות ירושלים וזיוו יבהיק מסוף העולם ועד סופו (כמו האור הראשוני שנגנז) וכל הגויים ילכו לאורו (העור ייהפך לאור).

סוכה מעורו של לויתן פירושה, שהעולם הזה, על כל הכלול בו, יהפוך מדירת ארעי לדירת קבע של ישראל, מסוכת ארעי לסוכת נצח.¹³ בו נוכל להשיג את כל התענוגים והמעדנים שמושגים כיום רק בעולם הבא, ואז תהיה שמחתנו שלמה

11. וכן כתב רבנו בחיי בספרו "שולחן של ארבע" שער ד. המהר"ל בחידושי אגדות לבבא בתרא

הסתפק אם הדברים מתייחסים לעולם הזה או לעולם הבא.

12. יעויין בספר "שבת ומועד בשביעית" (עמ' 299-311) של מו"ר הרב ישעיהו הדרי, הרחבת דברים בענין הלוייתן, אכילת בשרו והישיבה בסוכת עורו.

13. בספר "נתיב בינה" לרב יששכר יעקובסון (ח"ד עמ' 180) כתב בשם הרב קרליבך: "הלוייתן, החיה התמוהה, מצטיין בכוחו הרב והוא סמל הגשמיות לעתיד לבוא. בגאולתן של ישראל ישמש הגשמי ביותר לצרכי מצוה עילאית ויהא משועבד לרוחני".

ומלאה. סוכה מעצם טבעה, ובודאי אם היא עשויה מעור לויתן, עושה צל ומסתירה את אור השמש. סוכה ואור הם לכאורה תרתי דסתרי, לא ידורו בכפיפה אחת. ברם סוכה מעור של לויתן, שהפך לאור של לויתן, לא רק שאינה עומדת בסתירה לאור החמה, אלא היא מאפשרת לנו לקלוט את כל עצמת אורה של החמה, גם כשתאיר החמה שבעתיים מאור שבעת ימי בראשית.

בשר הלוייתן ועורו - בשביל ישראל

בעור הלוייתן מטפלים אומות העולם. הם מפתחים אותו ומטפחים אותו ומאדירים אותו ומעשירים אותו ומרוממים אותו עד בלי גבול. בבוא היום הם יכירו וידעו שכל מה שעשו, לא עשו אלא בשביל ישראל, כפי שלמדנו בבית מדרשו של רבי צדוק הכהן :

איתא בפסיקתא שהמקיים מצות סוכה בעולם הזה יזכה לעתיד לישב בסוכת עורו של לויתן, וגם אמרו ז"ל (תנחומא שמיני ז') שהסעודה לעתיד יהיה מלוייתן ושור הבר, וכבר דברנו מזה שסעודת לויתן, מרמז על בירור מתאווה, כי לויתן הוא מין דגים דפריצי והיינו משורש קלקול הנחש שהכניס את האדם לתאווה, והלוייתן נקרא גם כן נחש בריח ונחש עקלתון, ועורו של הלוייתן היינו משכא דחויא (עור הנחש) שנעשה כתנות עור לאדם אחר הקלקול.

והנה דרשו על הפסוקים... 'התמלא בסוכות עורו ובצלצל דגים ראשו' - כל מי שזכה יותר יעשה לו סוכה מעורו, ומי שלא זכה כל כך יעשה לו צלצל קטן, והשאר הקב"ה יתלה בשערי ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, וכל אומות העולם יראו, שנאמר: 'זהלכו גויים לאורך ומלכים לנגה זרחך'...

ועל ידי זה והלכו גויים לאורך, שיתודע להם ששרש הבריאה היה רק בשביל ישראל. ובזה יובן מאמר חז"ל (ע"ז ב): "שלעתיד יאמרו האומות הרבה שווקים תקנו, הרבה מרחצאות עשינו... וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל...", ולכאורה האיך ידמו בנפשם לרמות שעשו הכל בשביל ישראל, מה שלא עלה על דעתם זאת? אמנם מפני שלעתיד יתברר לעיני כל שתכלית הבריאה המה נפשות ישראל, ועל ידי זה יראו גם האומות העולם בחוש, שכל מה שתקנו ועשו בעולם הזה היה רק לסיבה כדי שיהנה מהם נפש מישראל, כענין: "כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה", וכמו שאמר בן זומא שנברא כל העולם לשמשנו, אמנם השי"ת שהוא בוחן כליות ולב משיב להם: "הכל תקנתם לצורך עצמכם", היינו מפני שפנימיות לבבכם היה רק לצורך עצמכם, משא"כ נפשות ישראל פנימיות לבבם היה מקושר בהקדושה כנ"ל.

"פרי צדיק" דברים עמ' 241

הסבר זה שופך אור חדש על משל הקיקיון שבספר יונה, שעל פניו הוא קשה מאוד להבנה, כפי שהקשו עליו אברבנאל והאלשיך הקדוש.

קיקיון = עור = 276 בגימטרייה

יונה עשה לעצמו סוכה וישב תחתיה בצל. סוכתו הרעועה לא הצילה אותו מרעתו ולא שמחה אותו שמחה גדולה. זימן לו ה' קיקיון מעל לראשו, וראו זה פלא, הקיקיון הציל אותו מרעתו ושימח אותו שמחה גדולה! מהו אותו קיקיון? מה כוחו ומה סודו?

"קיקיון" שווה בגימטרייה "עור". סוכת הקיקיון הייתה מעין סוכת עורו של לויתן, שנתנה ליונה את העונג והאושר, העדן והשמחה, שסוכת עור הלויתן תעניק לעם ישראל לעתיד לבוא. כאשר הקיקיון חלף עבר, חרה הדבר ליונה עד מוות, וה' לימדו שכשם שהוא חס על הקיקיון, כך עליו לחוס על נינוה העיר הגדולה. אז התברר לו שקיומה של נינוה, עדיף על חורבנה וסילוקה מן העולם. הרעה שגורמת נינוה לה' ולישראל היא בגדר הנסבל,¹⁴ לעומת היעלמותו של הקיקיון – שהוא כעין היעלמות נינוה מן העולם – הוא בגדר הבלתי נסבל. בלי נינוה יראה העולם כסוכה רעועה, שחמתה מרובה מצילתה, שצערה גדול משמחתה, חסרת תואר והדר. לעומת זאת, נינוה העיר הגדולה, על כל רבבות אנשיה ובהמותיה, בנייניה ומגדליה, מפעליה ומוסדותיה, משאביה ואוצרותיה, יכולתה המדעית והטכנית, היא כסוכה לנצח, שמוסיפה לעולם ולבוראו, כבוד והדר, יופי ותפארה, עוז וגדולה, שמחה ועונג. כל זה בתנאי, שיונה – המייצג את עם ישראל – יעשה את שליחותו בעולם ויזבח את הלויתן,¹⁵ כלומר יתקן עולם במלכות שדי ויבער ממנו את ארסו, כדי שאפשר יהיה ליהנות מבשרו ועורו הנאת עולם. קיומה של נינוה אינה רק טובתו וכבודו של האב, אלא גם, ובעיקר, טובתו וכבודו של הבן.

14. כי על שאלת ה': "ההיטב חרה לך?", שהתייחסה לחרונו של יונה על השארתה של נינוה על כנה, הוא לא השיב, משום שכנראה לא חרה לו כל כך. לעומת זאת על אותה שאלה כשהיא

התייחסה להעלמותו של הקיקיון, הוא השיב מיד ובנחרצות: "היטב חרה לי עד מות".
15. לפי הפרקי דרבי אליעזר (פרק י') תפילת יונה נענתה רק אחרי שהוא הבטיח: "אשר נדרתי אשלמה" – אשר נדרתי להעלות את הלויתן ולזבוח אותו לפניך אשלם ביום ישועת ישראל".